BIULETYN KONSERWATORSKI
WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO

WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW W BIAŁYMSTOKU

Białystok 2026

Karolina Tałuć
Firma Sztuki Piękne Karolina Tałuć – wykonawca prac

Magdalena Skarżyńska
Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej, Uniwersytet Warszawski

Rewitalizacja Synagogi Kaukaskiej w Krynkach

Słowa kluczowe: Synagoga Kaukaska w Krynkach, badania konserwatorskie, konserwacja architektury, polichromie ścienne, kultura żydowska, rewaloryzacja zabytków
Key words: Kaukaska Synagogue in Krynki, conservation research, architectural conservation, wall paintings, Jewish cultural heritage, architectural heritage restoration

Wstęp

Prace konserwatorskie prowadzone w obiektach o złożonej historii i wielokrotnie przekształcanym układzie funkcjonalnym wymagają ścisłego powiązania badań konserwatorskich z procesem projektowym. Wyniki badań nie tylko pozwalają rozpoznać stan zachowania zabytku, lecz także stanowią podstawę do podejmowania decyzji dotyczących zakresu i metod konserwacji oraz sposobu wyeksponowania zachowanej substancji historycznej. Prace prowadzone w dawnej Synagodze Kaukaskiej w Krynkach stanowią przykład, w którym odkrycia dokonane podczas badań konserwatorskich wpłynęły na przyjęte rozwiązania projektowe oraz ostateczny sposób rewaloryzacji wnętrza. Zasadniczym problemem badawczym podjętym w artykule jest określenie, w jakim zakresie wyniki badań konserwatorskich i architektonicznych mogą stanowić podstawę do rekonstrukcji historycznego wystroju wnętrza w sytuacji bardzo fragmentarycznego zachowania jego pierwotnej substancji. Szczególne znaczenie ma tu relacja między zachowanymi reliktami, ich interpretacją a zakresem dopuszczalnej rekonstrukcji.

Prace obejmujące badania konserwatorskie i architektoniczne oraz remont dawnej Synagogi Kaukaskiej w Krynkach prowadzono w latach 2024–2026. Wiosną 2026 r. zakończono realizację inwestycji i oddano obiekt do użytkowania. Badania ujawniły nieznane wcześniej elementy historycznego wystroju, m.in. relikty polichromii, wnękę Aron ha-kodesz oraz zachowane elementy historycznej

stolarki, a także pozwoliły doprecyzować chronologię przekształceń wnętrza. Celem artykułu jest przedstawienie nowych ustaleń dotyczących przekształceń budynku i jego historycznego wystroju oraz przeanalizowanie, w jaki sposób wyniki badań wpłynęły na decyzje dotyczące zachowania, ekspozycji i częściowej rekonstrukcji dekoracji wnętrza. Przypadek Synagogi Kaukaskiej stanowi zarazem materiał do szerszej dyskusji nad problematyką badania i konserwacji niewielkich synagog, których pierwotny wystrój zachował się jedynie fragmentarycznie.

Rys historyczny obiektu

Według oficjalnych danych Synagoga Kaukaska została zbudowana w 1850 r. na potrzeby miejscowych garbarzy. Była jednym z siedmiu żydowskich miejsc modlitwy funkcjonujących w Krynkach w okresie międzywojennym, wśród których znajdowało się pięć bożnic i dwa chasydzkie domy modlitwy. Przed II wojną światową Krynki należały do najważniejszych ośrodków życia tej społeczności na terenie północno-wschodniej Polski. Żydzi byli obecni w mieście co najmniej od pierwszej połowy XVII w., a w 1662 r. uzyskali przywilej na budowę synagogi, łaźni oraz założenie cmentarza[1]. Obiekt, określany także jako Kaukaski Beit ha-Midrasz, służył przede wszystkim ubogiej części społeczności zamieszkującej dzielnicę określaną jako „Kaukaz". Rozwój społeczności żydowskiej i jej instytucji religijnych pozostawał związany z przemianami przestrzennymi Krynek. Wieloetapowe zmiany układu urbanistycznego miasta, w tym kształtowanie kolejnych dzielnic oraz sieci komunikacyjnej, wpływały na rozmieszczenie obiektów sakralnych różnych wyznań. Synagoga Kaukaska funkcjonowała w obrębie tej złożonej struktury przestrzennej, w części miasta określanej jako „Kaukaz"[2]. Dostępne przekazy wskazują jednak, że zachowany do dziś murowany budynek mógł powstać później, w drugiej połowie XIX lub na początku XX w. Przemawia za tym m.in. informacja, że rozwój garbarstwa w Krynkach przypadał na lata siedemdziesiąte XIX w.[3] Dodatkowo wielki pożar w 1887 r. strawił znaczną część miasta, w tym obszar, w którym znajduje się obecnie synagoga. Na mapach sprzed pożaru budynki znajdujące się w tym miejscu są oznaczone jako drewniane[4].

Zachowany budynek jest murowany, wzniesiony na planie zbliżonym do kwadratu o boku około 16 m. Forma budynku wpisuje się w przemiany architektury murowanych synagog w drugiej połowie XIX w., kiedy także w mniejszych ośrodkach miejskich stosowano zwarte bryły o historyzującym detalu architektonicznym, wykorzystującym m.in. elementy stylistyki mauretańskiej[5]. W zachodniej części pierwotnie znajdował się przedsionek z babińcem na piętrze, natomiast główną część obiektu stanowiła jednoprzestrzenna sala modlitw. Do dziś zachowały się elementy historycznego wystroju elewacji, m.in. gzymsy, fryzy i płyciny oraz charakterystyczne półkoliście zamknięte otwory okienne (il. 1). Budynek przykrywa dach czterospadowy[6].

28 czerwca 1941 r., po wkroczeniu wojsk niemieckich do Krynek, synagogę zamknięto. 1 lipca jej wnętrze zostało zdewastowane, a później także wypalone. Po zakończeniu wojny synagoga była opuszczona. W 1955 r. została przebudowana, a w jej wnętrzu założono kino. Usunięto wtedy bimę, zamurowano wszystkie

1. Synagoga Kaukaska w Krynkach, stan zachowania w 2026 r. Fot. K. Tałuć
Kaukaska Synagogue in Krynki, state of preservation in 2026. Photo by K. Tałuć

okna babińca oraz część okien głównej sali modlitewnej. Przebudowa ta w znacznym stopniu zatarła pierwotny układ funkcjonalny wnętrza oraz doprowadziła do utraty większości historycznego wyposażenia synagogi. Pomimo daleko idących przekształceń zachowana została zasadnicza bryła budynku oraz znaczna część historycznej substancji murów[7]. Obecnie budynek należy do gminy Krynki i udostępniany jest Gminnemu Ośrodkowi Kultury w celu organizacji wydarzeń kulturalnych. Synagoga Kaukaska, obok synagogi chasydzkiej, należy do dwóch zachowanych budynków synagogalnych w mieście, stanowiąc jeden z najważniejszych materialnych śladów dawnej społeczności żydowskiej Krynek[8].

Stan zachowania obiektu przed rozpoczęciem prac konserwatorskich

Nie odnaleziono materiałów archiwalnych dokumentujących pierwotny wygląd oraz stan wnętrza synagogi zaraz po zniszczeniach wojennych. Brak jest opisów wyposażenia oraz dekoracji ściennej. Zachowało się jedynie kilka powojennych fotografii przedstawiających wygląd zewnętrzny obiektu. Relacje mieszkańców Krynek mówiły o bardzo prostym i oszczędnym wnętrzu. Interpretując te relacje, należy jednak uwzględnić to, że mogą one dotyczyć już przekształconego wnętrza. Ponieważ synagoga została co najmniej częściowo wypalona, przed adaptacją budynku na kawiarnię, a następnie kino, musiał zostać przeprowadzony przynajmniej podstawowy remont. Możliwe zatem, że świadkowie zapamiętali wnętrze już po odnowieniu, z pomalowanymi na biało i kremowo ścianami, a nie jego pierwotny wygląd. W okresie powojennym budynek był wielokrotnie

2. Ściana północno-wschodnia pomieszczenia po demontażu wtórnych okładzin, przed odnalezieniem otworów okiennych. Fot. K. Tałuć
North-eastern wall of the room after the removal of secondary wall coverings and before the discovery of the window openings. Photo by K. Tałuć

adaptowany do nowych funkcji, co wiązało się z kolejnymi przekształceniami jego wnętrza i stopniowym zacieraniem pierwotnego układu oraz wystroju. Od strony południowej dobudowano zaplecze mieszczące kinową projektornię, pomieszczenia gospodarcze oraz kotłownię w części piwnicznej. Posadzki wyłożone zostały lastrykowymi płytkami, a sufity – podwieszanymi panelami.

Na podstawie wykonanych odkrywek nie udało się ustalić pierwotnego charakteru podłogi, przypuszczalnie były to deski drewniane na legarach. Wzdłuż ściany północnej sali modlitw odkryto rodzaj ławy fundamentowej z kamieni polnych. Poziom lastrykowej podłogi znajdował się znacznie poniżej początkowych warstw wątku ceglanego ściany. Pierwszy rząd cegieł wymurowanych w pionie rozpoczynał się nawet około 50 cm ponad poziomem posadzki z lastryko. W przedsionku pierwszy, pionowy rząd cegieł zaczyna się na wysokości około 30 cm ponad poziomem podłogi. Obserwacje te wskazują, że obecny poziom posadzki nie odpowiada pierwotnemu poziomowi użytkowemu wnętrza, jednak na obecnym etapie badań nie jest możliwe jego jednoznaczne odtworzenie.

Na przestrzeni XX w. w przedsionku przebudowano wejście, niegdysiejsze okna i otwory drzwiowe zamurowano. Zniknęły ślady babińca – antresoli stanowiącej balkon dla kobiet. Całość oryginalnych tynków została skuta i zastąpiona mocną zaprawą cementową, pod którą nie zachowały się oryginalne wyprawy tynkarskie. Współcześnie wnękę w ścianie północno-zachodniej przedsionka

3. Ściana południowo-zachodnia pomieszczenia po demontażu wtórnych okładzin, przed odnalezieniem otworów okiennych. Fot. K. Tałuć
South-western wall of the room after the removal of secondary wall coverings and before the discovery of the window openings. Photo by K. Tałuć

zdobiła dekoracja malarsko-mozaikowa nawiązująca do multireligijności Podlasia. Ściana działowa między przedsionkiem a salą główną została wtórnie wymurowana, nie wiemy więc, jak wyglądały pierwotne podziały wnętrza – być może ograniczały się do drewnianej galerii na słupach.

Sala modlitw została znacząco przekształcona. Jedną z najstarszych zmian jest zamurowanie większości otworów okiennych. Zdjęcia archiwalne nasuwały przypuszczenie, że na ścianie od ul. Górnej pierwotnie znajdowało się siedem okien. W trakcie prac zidentyfikowano jednak we wnętrzu wnękę ołtarzową dokładnie w miejscu środkowego okna. Wnioskować można zatem, że w miejscu Aron ha-kodesz na elewacji zewnętrznej zakomponowana powinna być blenda okienna powielająca kształt i utrzymująca rytm okien. Przed uruchomieniem w budynku centralnego ogrzewania pośrodku ściany południowo-wschodniej zlokalizowany był piec, którego przewód kominowy poprowadzono wewnątrz wneki ołtarzowej Aron ha-kodesz, nieodwracalnie niszcząc większą część jej polichromii. Drugi komin odnaleziono w zachodnim narożniku sali.

W kolejnych latach w ścianie południowo-wschodniej wybito otwór drzwiowy, jako wyjście z sali kinowej, oraz zamontowano masywne grzejniki

w obudowach. Ściany pokryto płytami kartonowo-gipsowymi na stelażach, natomiast ściany za sceną płytami paździerzowymi pomalowanymi na czarno. Wzdłuż ściany północno-wschodniej sali modlitw zbudowano drewnianą scenę. Pod nią znajdowała się niezabetonowana przestrzeń wypełniona zanieczyszczonym piaskiem. Na potrzeby adaptacji budynku w ścianie południowej wykonano przejście prowadzące na zaplecze oraz otwory przeznaczone dla projektorów kinowych. W dolnej partii ściany wykonano również masywną betonową ławę. W wyniku wieloletniego, nieregularnego użytkowania wnętrza oraz naturalnych procesów starzenia materiałów w pomieszczeniu wyczuwalny był intensywny zapach stęchlizny. Znaczny stopień przekształcenia wnętrza oraz fragmentaryczne zachowanie historycznych wypraw uniemożliwiały ocenę pierwotnego wystroju wyłącznie na podstawie oględzin. Dalsze decyzje dotyczące zakresu zachowania, odsłonięcia i ekspozycji historycznej substancji wymagały zatem wykonania badań konserwatorskich i architektonicznych.

Badania konserwatorskie i architektoniczne

Badania konserwatorskie i architektoniczne oraz prace konserwatorskie zabytkowych elementów Synagogi Kaukaskiej przeprowadzono w latach 2024–2025 na zlecenie gminy Krynki. Ich wykonawcą była firma „Sztuki Piękne Karolina Tałuć”[9]. Pierwszy etap prac rozbiórkowych, obejmujący demontaż wtórnych okładzin ściennych (il. 2, 3), ujawnił rzeczywisty stan zachowania historycznego podłoża. Synagoga została wzniesiona z cegły, a jej ściany pokryto tynkiem wapienno-piaskowym. Analiza zastosowanych materiałów budowlanych wskazuje na ich zróżnicowaną jakość. Zarówno zaprawa murarska, jak i tynki charakteryzowały się niewielką zawartością spoiwa wapiennego w stosunku do ilości kruszywa, co wpłynęło na ich niską wytrzymałość oraz podatność na degradację. Może to pośrednio świadczyć o ograniczonych możliwościach finansowych społeczności żydowskiej wznoszącej synagogę, co pozostaje zgodne z przekazami wskazującymi, że była to najuboższa z kryńskich bożnic. Tynki w wielu miejscach utraciły przyczepność do podłoża, wykazywały rozległe odspojenia oraz powierzchniową dezintegrację (pudrowanie). Dodatkowe zniszczenia substancji zabytkowej spowodował montaż drewnianych stelaży wtórnych okładzin ściennych, mocowanych do murów za pomocą długich gwoździ. W chwili rozpoczęcia prac konserwatorskich około 30% powierzchni ścian stanowiły wtórne łaty cementowe, wykonane podczas wcześniejszych przemurowań oraz prowadzenia instalacji elektrycznych i teletechnicznych (il. 4).

Zakres badań wynikał z potrzeby rozpoznania elementów pierwotnego wystroju ukrytych pod wtórnymi nawarstwieniami. Obejmował on analizę kolorystyki ścian i historycznej stolarki, identyfikację zachowanych polichromii, lokalizację zamurowanych otworów okiennych oraz rozpoznanie pierwotnego układu wnętrza, w tym położenia babińca i wnęki Aron ha-kodesz. Podobny problem badawczy – rozpoznanie zachowanych nawarstwień i pierwotnego wystroju synagogi silnie przekształconej w wyniku późniejszego użytkowania – stanowił przedmiot badań dawnej synagogi w Barczewie, co wskazuje na szerszy problem

4. Narożnik wschodni pomieszczenia po usunięciu łat cementowych i okładzin sufitowych. Fot. K. Tałuć
North-eastern corner of the room after the removal of cement patches and ceiling coverings. Photo by K. Tałuć

konserwatorski dotyczący obiektów synagogalnych adaptowanych w XX w. do nowych funkcji[10].

Na podstawie wyników badań do konserwacji zakwalifikowano trzy ściany sali modlitw – północno-wschodnią, południowo-wschodnią i południowo-zachodnią – na których zachowały się historyczne wyprawy, relikty warstw malarskich oraz elementy pierwotnego układu architektonicznego. Dodatkowo działaniami konserwatorskimi objęto okienko przedsionka odsłonięte w pobliżu drzwi wejściowych od ul. Piłsudskiego. Pozostałe elementy synagogi wyremontowane zostały zgodnie z projektem architektonicznym dostosowującym obiekt do pełnionej funkcji kulturalnej.

Celem działań było rozpoznanie, udokumentowanie i zachowanie reliktów związanych z pierwotną funkcją synagogi oraz kolejnymi etapami przekształceń jej wnętrza. Program obejmował konserwację trzech, pierwotnie zewnętrznych ścian sali modlitw. Podjęto decyzję o likwidacji wtórnego wejścia bocznego w ścianie wschodniej i przywrócenie trzech zamurowanych okien wychodzących

5. Zwieńczenie oryginalnej stolarki okiennej po oczyszczeniu. Fot. K. Tałuć
Top **section of the original window frame after cleaning. Photo by K. Tałuć**

na ul. Górną. Zalecono, by odsłonić otwory okienne na ścianie północnej i południowej oraz zaaranżować je jako ślepe okna. Konserwacji poddano zachowaną oryginalną drewnianą stolarkę okienną (przede wszystkim ramy okienne, parę skrzydeł i dwa nadświetla), która obecnie nie będzie musiała spełniać parametrów technicznych, a jest wartościowym świadkiem historii (il. 5).

W pierwszej kolejności przeprowadzono prace rozbiórkowe. Zdemontowano dotychczasową scenę i usunięto zgromadzony pod nią piasek i odpady. Zamurowano wtórny otwór drzwiowy na ul. Górną. Przesunięto otwór przejścia na zaplecze w sposób umożliwiający odtworzenie pierwotnej wnęki okiennej. Wybito na powrót wtórnie zamurowane otwory okienne. W ścianie południowo-wschodniej wstawiono nową stolarkę okienną. Ostrożnie rozebrano cegły z zamurowania wnęki pośrodku ściany, ujawniając Aron ha-kodesz. Ze wszystkich ścian usunięto pozostałe fragmenty stelaży drewnianych (deski i gwoździe). We wnękach okiennych odkuto części cegieł, tak by cofnąć lico muru w sposób umożliwiający estetyczne wyeksponowanie oryginalnych ram okiennych, do tej pory ukrytych w ich wnętrzu.

W czasie prac konserwatorskich zidentyfikowano w pewnej odległości od sufitu pas składający się z dwóch rzędów cegieł. Najwyraźniej został on skuty przed położeniem wtórnego tynku cementowego, tak by ostatecznie osiągnąć

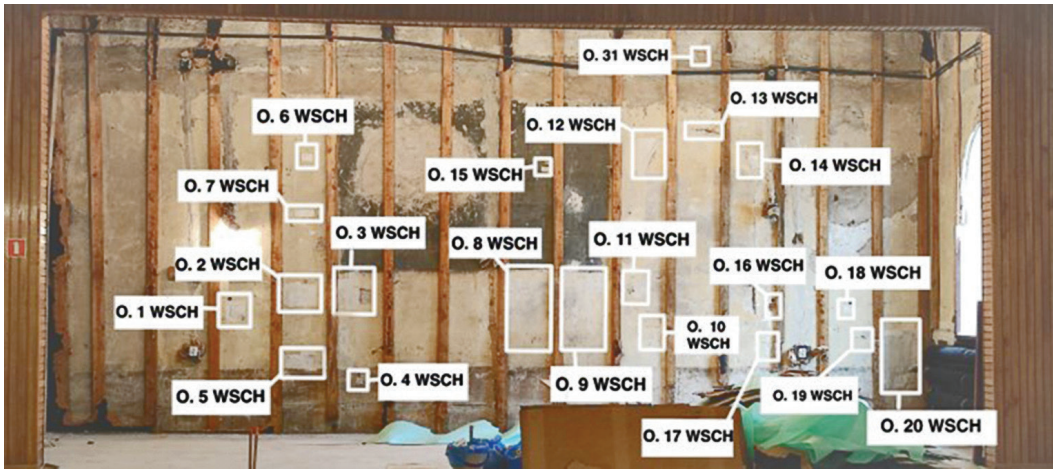

6. Odkrywki stratygraficzne na ścianie północno-wschodniej synagogi. Rys. A. Klasura
Stratigraphic windows on the north-eastern wall of the synagogue. Drawing by A. Klasura

umiarkowanie płaską powierzchnię. Przypuszczać można, że pierwotnie tworzył on rodzaj dekoracyjnego gzymsu biegnącego po obwodzie, być może odpowiadającego gzymsowi na elewacji zewnętrznej.

Dodatkowo podczas prac rozbiórkowych prowadzonych we wnętrzu synagogi odnaleziono fragmenty druków hebrajskich. Wśród nich zidentyfikowano karty *Hagady na Pesach* (*Haggadah shel Pesach*), zawierające fragment tradycyjnej pieśni *Echad mi jodea* („Kto zna jednego?"), wykonywanej podczas wieczerzy sederowej. Odkrycie to stanowi cenny materiał źródłowy związany z historią i funkcjonowaniem obiektu.

Badania stratygraficzne

W celu rozpoznania historycznych warstw wykończeniowych wykonano szczegółowe badania konserwatorskie obejmujące oględziny obiektu oraz wykonanie 40 odkrywek stratygraficznych (il. 6) rozmieszczonych na wszystkich ścianach sali modlitw, w przedsionku oraz na wybranych elementach stolarki[11]. W poszczególnych odkrywkach zidentyfikowano od dwóch do ośmiu warstw stratygraficznych, co pozwoliło wyróżnić osiem faz chronologicznych dokumentujących kolejne etapy przekształceń wnętrza. Do fazy I zaliczono oryginalną substancję zabytkową – podłoże konstrukcyjne, historyczne tynki oraz pierwotne warstwy malarskie, natomiast pozostałe fazy obejmowały kolejne przemalowania, pobiały, naprawy oraz uzupełnienia cementowe związane z późniejszym użytkowaniem obiektu i jego przebudowami.

Najistotniejsze wyniki badań uzyskano w obrębie ścian sali modlitw. Na ścianie północno-wschodniej, w odkrywkach wykonanych na osi ściany, odsłonięto fragmenty ornamentów zachowanych w postaci brązowoszarych zarysów na jasnoszarym tle. Mimo znacznego stopnia degradacji relikty te pozwoliły

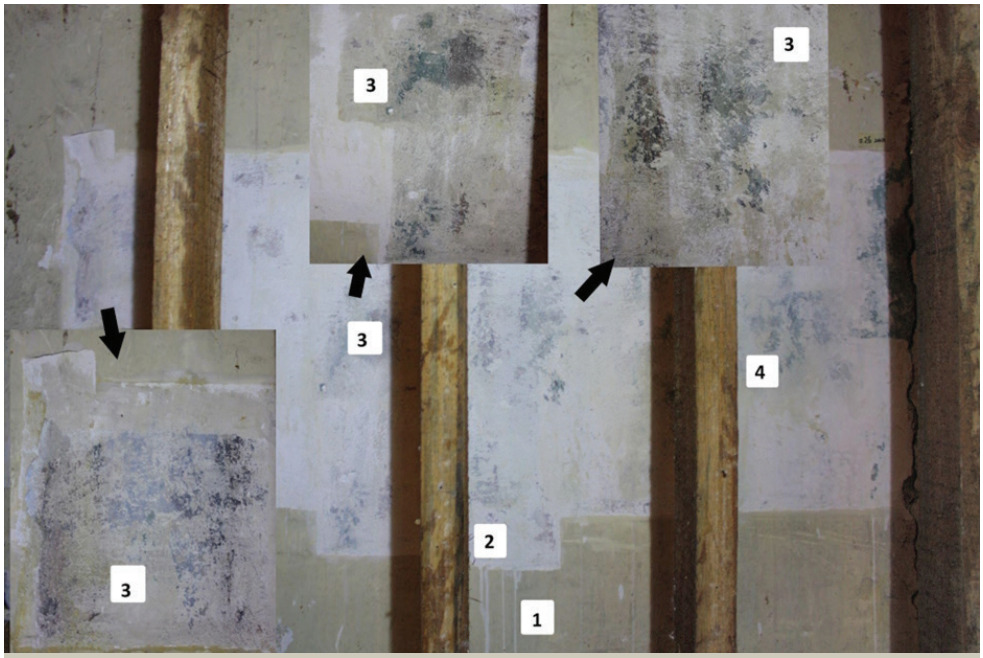

Opis odkrywki

Odkrywka wykonana w centralnej, górnej partii ściany zachodniej. Wykonana w wyniku usunięcia wtórnej żółtobeżowej warstwy białej i pobiały. Ukazuje pozostałości ornamentu. Widoczne są barwy: błękit, zieleń, ciemne czerwienie.

Nr warstwy	Faza chronologiczna	Opis
1	V	żółtobeżowa warstwa malarska
2	III	pobiała
3	I	pozostałości wielobarwnego ornamentu
4	I	gruboziarnisty beżowoszary tynk (oryginał)

7. Odkrywka stratygraficzna nr O.26ZACH ukazująca pozostałości warstwy malarskiej zachowanej na ścianie południowo-zachodniej. Rys. M. Skarżyńska
Stratigraphic window no. O.26ZACH showing the remains of a paint layer preserved on the southwesternwall. Drawing by M. Skarżyńska

rozpoznać fragmenty pierwotnego programu dekoracyjnego wnętrza. Jeszcze cenniejsze relikty zachowały się na ścianie południowo-zachodniej, gdzie w górnej partii odsłonięto zarysy wielobarwnych ornamentów o obłych formach oraz dekoracji pasowych (il. 7). Ponadto na wszystkich badanych ścianach odkryto pozostałości szarobłękitnej warstwy malarskiej, najlepiej zachowanej w zamurowanych podłuczach okiennych, którą uznano za pierwotną kolorystykę wnętrza. W odkrywce O.1.WSCH warstwa ta występowała pod wtórną białą pobiałą i żółtobeżową warstwą malarską, a na jej powierzchni zachowały się pozostałości brązowej polichromii. W odkrywce O.12.WSCH stwierdzono analogiczny układ:

gruboziarnisty beżowoszary tynk, szarobłękitną warstwę malarską, białą pobiałę i wtórną warstwę żółtobeżową[12]. Badania stolarki wykazały natomiast, że pierwotnie okna były białe. Badania *in situ* uzupełniono mikroskopową analizą stratygraficzną sześciu próbek pobranych z różnych ścian synagogi. Analizy potwierdziły układ nawarstwień rozpoznany w odkrywkach. Najstarszą wyprawę stanowił gruboziarnisty tynk o barwie beżowoszarej, na którym miejscami zachowała się szarobłękitna warstwa malarska związana z najstarszą fazą dekoracji wnętrza. Zestawienie wyników laboratoryjnych z odkrywkami *in situ* pozwoliło odróżnić najstarsze warstwy technologiczne od późniejszych przemalowań, napraw i uzupełnień związanych z kolejnymi przekształceniami wnętrza[13].

Wyniki badań stratygraficznych oraz ich weryfikacja laboratoryjna stanowiły podstawę do opracowania programu konserwatorskiego. Pozwoliły określić zakres zachowania oryginalnych warstw malarskich, wskazać miejsca wymagające poszerzenia odsłonięć oraz wytypować relikty przeznaczone do ekspozycji. Sukcesywne odsłanianie kolejnych fragmentów polichromii w trakcie prac konserwatorskich umożliwiło doprecyzowanie zasięgu pierwotnej dekoracji oraz stało się podstawą decyzji o rekonstrukcji wystroju malarskiego wnętrza w zakresie wynikającym z zachowanych reliktów i przeprowadzonych analiz.

Prace konserwatorskie

Rozpoczęto prace naprawcze podłoża w obrębie trzech zabytkowych ścian. Po odsłonięciu podłoża lokalnie pojawiły się ogniska pleśni i grzybów, które dezynfekowano preparatem biobójczym. W pierwszej kolejności metodami mechanicznymi i chemicznymi usuwano wtórne powłoki malarskie. Sposób oczyszczania każdorazowo dostosowywano do stanu zachowania oryginalnych warstw malarskich, tak aby zminimalizować ryzyko ich uszkodzenia. W miejscach, gdzie wtórne nawarstwienia olejne silnie penetrowały podłoże, stosowano ich miejscowe zmiękczanie rozpuszczalnikami. Odsłonięte relikty oryginalnej polichromii wstępnie zabezpieczono przez impregnację roztworem żywicy akrylowej Paraloid B-72 (2–3% w acetonie). Lokalnie wykonano również mineralne opaski zabezpieczające. Usunięto całość cementowych tynków: łaty, przemurowania oraz część tynków oryginalnych, które nie miały dekoracji malarskiej, a były silnie zdegradowane i się osypywały (partia przyziemia ściany wschodniej). Niskie stężenie żywicy zastosowano w celu ograniczenia zmiany właściwości powierzchniowych i wizualnych osłabionej warstwy malarskiej przy jednoczesnym zapewnieniu jej wstępnego utrwalenia przed dalszym oczyszczaniem i pracami przy podłożu.

Po oczyszczeniu murowanego podłoża z wtórnych przekształceń przystąpiono do uzupełniania ubytków poszczególnych warstw. W miejscach rozległych i głębokich pustek wymurowano na powrót brakujące cegły. Do przemurowań zastosowano cegły pełne, rozbiórkowe, odpowiadające rozmiarami i charakterem oryginalnemu materiałowi. Materiał budowlany spajano zaprawą murarską opartą na spoiwie trasowym. Dobór materiału ceramicznego o zbliżonych wymiarach i charakterze miał ograniczyć różnice właściwości fizycznych pomiędzy partiami historycznymi i uzupełnieniami. Zastosowanie zapraw mineralnych na spoiwie

8. Kamienno-ceglany wątek w partii przyziemia po pracach konserwatorskich. Fot. K. Tałuć
Stone-and-brick masonry in the lower part of the wall after conservation works. Photo by K. Tałuć

trasowym pozwalało natomiast zachować mineralny charakter uzupełnień i uniknąć ponownego wprowadzania sztywnych zapraw cementowych, których rozległe wtórne uzupełnienia usuwano podczas prac. We wnęki okienne ściany północno-wschodniej dodatkowo włożono izolację w postaci płyt klimatycznych. Całość odsłoniętych partii muru odpylono i zagruntowano a następnie przystąpiono do uzupełniania ubytków w wyprawach tynkarskich. Ubytki wypraw tynkarskich uzupełniano warstwowo z zastosowaniem zapraw o zróżnicowanym uziarnieniu, dostosowanym do charakteru oraz głębokości ubytku. Stosowano zaprawy oparte na spoiwie trasowym.

Wykonano prace konserwatorskie w obrębie kamienno-ceglanego wątku w partii przyziemia (il. 8). Głazy oraz rzędy wyeksponowanych cegieł wstępnie oczyszczono mechanicznie, a następnie doczyszczano, wspomagając się środkami chemicznymi (łagodnie kwasowymi). Po oczyszczeniu powierzchni zlokalizowano ubytki i wykonano niezbędne przemurowania z zastosowaniem kamieni polnych odpowiadających rozmiarami i charakterem oryginalnemu materiałowi. Materiał budowlany spajano zaprawą murarską na spoiwie trasowym, a następnie uzupełniono ubytki w spoinach z zastosowaniem zaprawy fugującej. Po wysezonowaniu zapraw mineralnych powierzchnię cegieł, kamieni i spoiny zahydrofobizowano wodnym środkiem hydrofobowym. Zastosowanie materiałów mineralnych o parametrach zbliżonych do historycznego podłoża miało ograniczyć powstawanie lokalnych stref o odmiennej sztywności i przepuszczalności.

Konserwacji poddano oryginalne ramy okienne odkryte we wnękach na ścianie północno-wschodniej i południowo-zachodniej (il. 9). W pierwszej wnęce na ścianie południowo-zachodniej, w miejscu gdzie został wybity wtórny otwór drzwiowy na zaplecze, rama zachowała się jedynie fragmentarycznie. Wymieniono ją zatem na ramę kompletną pochodzącą z demontażu okien ze ściany południowo-wschodniej. Wśród demontowanych elementów zidentyfikowano ponadto kilka oryginalnych: jedną parę skrzydeł okiennych oraz dwa historyczne nadświetla. Całość zabytkowych elementów stolarki okiennej zakonserwowano. Za pomocą ściągaczy do powłok malarskich oraz papierów ściernych usuwano brązową wtórną farbę olejną. Po usunięciu wtórnych powłok malarskich powierzchnię drewna oczyszczono z pozostałości zapraw oraz zalegających zabrudzeń. Osłabione partie drewna wzmacniano przez impregnację żywicą akrylową Paraloid B72 w alkoholu. Duże ubytki formy uzupełniano, flekując elementy fragmentami pozyskanymi z ram zdemontowanych ze ściany wschodniej. Drobne ubytki uzupełniano szpachlami do drewna i opracowywano papierami ściernymi. W obrębie oryginalnego szklenia uzupełniono ubytki w kicie szklarskim. Rdzewiejącą powierzchnię zawiasów oczyszczono mechanicznie szczotkami z włosiem stalowym i pokryto warstwą żywicy epoksydowej z inhibitorem korozji. Ostatecznie powierzchnię drewna ujednolicono przez laserunkowe nakładanie farby akrylowej w kolorze odpowiadającym całości stolarki okiennej i o wykończeniu matowym. W dnie nisz osadzono zrekonstruowane drewniane parapety.

9. Oryginalne okno na ścianie północno-wschodniej po pracach konserwatorskich. Fot. K. Tałuć
Original window on the north-eastern wall after conservation works. Photo by K. Tałuć

Konserwacja i rekonstrukcja polichromii

Po przygotowaniu podłoża i zakończeniu prac rozbiórkowych przystąpiono do konserwacji polichromii. W pierwszej kolejności wzmocniono odspojone oraz głuche tynki zachowane wraz z historycznymi warstwami malarskimi. Partie odspojone podklejono z zastosowaniem 10-procentowego roztworu żywicy akrylowej Primal AC33, natomiast tynki o osłabionej kohezji poddano impregnacji

3-procentowym roztworem tego samego preparatu. W miejscach występowania pustek pomiędzy tynkiem a murowanym podłożem wykonano zastrzyki podtynkowe z płynu mineralnego Ledan TB1 (Kremer), umożliwiające ponowne zespolenie warstw technologicznych. Powierzchnię malowideł oczyszczono metodami mechanicznymi, z wykorzystaniem skalpela, oraz chemicznie, przy użyciu wacików nasączonych acetonem i mieszaniną wody z alkoholem. Po zakończeniu oczyszczania oryginalne warstwy malarskie zabezpieczono poprzez impregnację 2–3-procentowym roztworem żywicy Paraloid B-72. Ubytki tynku uzupełniono zaprawą mineralną na spoiwie trasowym, dostosowaną technologicznie do zapraw zastosowanych w pozostałych partiach ścian. Dobór mineralnego materiału uzupełniającego oraz zróżnicowanie granulacji zapraw podporządkowano właściwościom i strukturze zachowanego podłoża, ograniczając wprowadzanie materiałów o parametrach znacząco odbiegających od historycznych wypraw. Po odpowiednim sezonowaniu kitów przystąpiono do uzupełniania ubytków warstwy malarskiej.

Przed przystąpieniem do retuszu przeprowadzono analizę stopnia zachowania oraz wartości poszczególnych reliktów dekoracji malarskiej. Oceniano ich czytelność, zakres zachowania oraz możliwość wiarygodnego odtworzenia pierwotnej kompozycji. Na tej podstawie wytypowano fragmenty przeznaczone do zachowania *in situ*, uczytelnienia oraz rekonstrukcji.

Na wszystkich trzech badanych ścianach zachowały się relikty pierwotnej dekoracji, jednak ich rozmieszczenie i stopień zachowania były nierównomierne. Mimo fragmentaryczności materiału poszczególne partie dostarczały istotnych i wzajemnie uzupełniających się informacji o pierwotnym opracowaniu wnętrza. Pozwoliło to oddzielić rekonstrukcję ogólnego schematu kolorystycznego i podziałów ścian, poświadczonych w wielu punktach, od rekonstrukcji bardziej złożonych motywów dekoracyjnych, podejmowanej jedynie tam, gdzie zachowany materiał pozwalał na wiarygodne odtworzenie ich przebiegu. Dekorację malarską wykonaną w technice klejowej nanoszono warstwowo, bez zachowania pełnego reżimu technologicznego. Zachowane relikty cechuje uproszczona forma oraz schematyczny sposób opracowania motywów dekoracyjnych, widoczny m.in. w imitacji marmoryzacji. W połączeniu z niewielką wytrzymałością podłoża oraz zniszczeniami wojennymi doprowadziło to do nieodwracalnej degradacji i utraty znacznej części wystroju malarskiego sali modlitw. Wtórnie ściany pokryto farbami w odcieniach żółci i kremu oraz bordową lamperią. Stopniowe usuwanie wtórnych nawarstwień malarskich umożliwiło odsłonięcie reliktów pierwotnej dekoracji. Rozpoznane elementy: strefowy podział kolorystyczny ścian, dekoracje pasowe, imitacja marmoryzacji oraz pozostałości bardziej rozbudowanych kompozycji, należy rozpatrywać w szerszym kontekście malarskiego wystroju synagog. Ze względu na fragmentaryczny stan zachowania dekoracji w Krynkach porównania te mają jednak przede wszystkim charakter kontekstowy i nie stanowiły podstawy do odtwarzania niezachowanych form. Problematyka zakresu ingerencji w częściowo zachowany wystrój malarski synagogi była podejmowana m.in. w odniesieniu do synagogi w Tykocinie[14].

Pierwotna warstwa malarska zachowała się fragmentarycznie, na stosunkowo niewielkiej części powierzchni oryginalnych tynków, przede wszystkim

pomiędzy oknami, w ościeżach i wnękach oraz w wybranych partiach dekoracji ściennej. Niewielki zakres powierzchniowy zachowanych reliktów nie odpowiadał jednak ich wartości informacyjnej. Ich rozmieszczenie oraz stan zachowania pozwalały na rozpoznanie zasadniczej kolorystyki wnętrza, przebiegu podziałów poziomych ścian oraz wybranych motywów dekoracyjnych. Powtarzalność tych elementów w kilku niezależnych partiach wnętrza umożliwiła odtworzenie ogólnego schematu kolorystycznego, przy czym zakres rekonstrukcji różnicowano stosownie do charakteru zachowanych przesłanek. W przypadku większych płaszczyzn ścian ograniczała się ona przede wszystkim do odtworzenia udokumentowanej kolorystyki i podziałów strefowych, natomiast bardziej rozbudowane formy rekonstruowano jedynie tam, gdzie ich przebieg i charakter można było wyprowadzić bezpośrednio z zachowanych fragmentów. Przyjęte rozwiązanie miało na celu przywrócenie czytelności historycznego wystroju przy jednoczesnym zachowaniu rozpoznawalności granicy pomiędzy substancją oryginalną a współczesnymi uzupełnieniami. Przyjęte zróżnicowanie zakresu rekonstrukcji odnosi się do problemu granic ingerencji w konserwacji polichromii ściennych, analizowanego przez Małgorzatę Korpałę[15]. Zastosowane postępowanie pozostaje również zgodne z zasadami ICOMOS, które zalecają ograniczenie ingerencji do niezbędnego minimum oraz wykonywanie retuszu i rekonstrukcji w sposób pozwalający na ich rozróżnienie od substancji oryginalnej[16].

Na ścianie południowo-zachodniej zidentyfikowano relikty polichromii utrzymanej w odcieniach głębokiej zieleni i brązu (il. 10). Już na etapie badań widoczny był zarys ściętego pnia drzewa znajdującego się na pierwszym planie kompozycji. Układ zachowanych, wertykalnie rozmieszczonych plam barwnych oraz

10. Odnalezione fragmenty polichromii na ścianie południowo-zachodniej po oczyszczeniu. Fot. M. Skarżyńska
Discovered fragments of wall painting on the southwestern wall after cleaning. Photo by M. Skarżyńska

11. Ściana południowo-zachodnia w trakcie scalania kolorystycznego i wykonywania retuszu. Fot. F. Kurzawa
South-westerner wall during chromatic integration and retouching. Photo by F. Kurzawa

12. Ściana południowo-zachodnia, zbliżenie na retusz ze znakiem graficznym. Fot. F. Kurzawa
South-western wall, detail of retouching using a distinctive graphic pattern. Photo by F. Kurzawa

13. Ściana południowo-zachodnia, zbliżenie na retusz i scalenie kolorystyczne. Fot. F. Kurzawa
South-western wall, detail of retouching and colour integration. Photo by F. Kurzawa

fragmentów przedstawienia pozwolił rozpoznać kompozycję jako pejzaż leśny, którego czytelność zwiększono następnie poprzez retusz kolorystyczny i scalenie zachowanych partii. W obrębie zachowanych oryginalnych warstw malarskich wykonano retusz, natomiast na fragmentach uzupełnionego tynku sylwetki drzew oraz plamy barwne przedłużono z zastosowaniem farb akwarelowych, zachowując czytelność granicy pomiędzy oryginałem a rekonstrukcją. Odwracalność zastosowanych zabiegów zapewniało użycie Paraloidu B-72 jako odwracalnej warstwy zabezpieczającej oraz farb akwarelowych do retuszu, natomiast jego rozpoznawalność uzyskano poprzez zastosowanie retuszu znakiem graficznym i scalania kolorystycznego prowadzonego o ton jaśniej od oryginału (il. 11–13).

W trakcie kwerendy w zbiorach Kolekcji Muzeum Sztuki Żydowskiej w Paryżu odnaleziono pocztówkę z pierwszej ćwierci XX w., przedstawiającą drzwi jednej z kryńskich synagog (prawdopodobnie Synagogi Wielkiej) (il. 14). Nad wejściem widoczna jest dekoracja malarska przedstawiająca pejzaż z rzeką i drzewami, ujęty w obramienie imitujące draperię. Motyw ten mógł stanowić inspirację dla dekoracji malarskiej ściany południowo-zachodniej Synagogi Kaukaskiej. Należy jednak podkreślić, że hipoteza ta wymaga dalszych badań porównawczych.

14. Drzwi wejściowe do synagogi w Krynkach (prawdopodobnie Wielkiej Synagogi), pierwsza ćwierć XX w. Nad wejściem widoczna dekoracja malarska z przedstawieniem pejzażowym, stanowiąca być może inspirację dla dekoracji ściany południowej Synagogi Kaukaskiej. Pocztówka ze zbiorów Musée d'art et d'histoire du Judaïsme w Paryżu, https://www.mahj.org/fr/decouvrir--collections-betsalel/synagogue-de--krynki-porte-dentree-17847?fbclid=IwY2xjawMrYUpleHRuA2FlbQIxMQABHrA_jngujEG503_IQvl-L5mFjK4Gf5Un3tI0aCYqo8FfT5WdAKccoivs3EBX_aem_k0qDP3-Rtyqur_E3fuCLwg [dostęp: 5.02.2026]

Entrance door to a synagogue in Krynki (probably the Great Synagogue), first quarter of the 20th century. Above the entrance, a painted landscape decoration is visible, possibly serving as inspiration for the decoration of the southern wall of the Caucasian Synagogue. Postcard from the collection of the Musée d'art et d'histoire du Judaïsme in Paris, source: https://www.mahj.org/fr/decouvrir--collections-betsalel/synagogue-de--krynki-porte-dentree-17847?fbclid=IwY2xjawMrYUpleHRuA2FlbQIxMQABHrA_jngujEG503_IQvl-L5mFjK4Gf5Un3tI0aCYqo8FfT5WdAKccoivs3EBX_aem_k0qDP3-Rtyqur_E3fuCLwg [accessed: 5 February 2026]

We wnęce Aron ha-kodesz wykonano retusz zachowanego fragmentu charakterystycznej, uproszczonej dekoracji marmoryzacyjnej utrzymanej w tonacji szaro-ugrowej (il. 15). Zachowany fragment pozwalał na rozpoznanie charakteru i kolorystyki wzoru, dlatego pozostałą część marmoryzacji uzupełniono poprzez kontynuację zachowanego schematu. Rekonstrukcja dekoracji draperii otaczającej Aron ha-kodesz stanowi interpretację konserwatorską opartą na zachowanych reliktach polichromii, wertykalnych liniach w kolorze ceglastoczerwonym, znajdujących się po obu stronach wnęki.

Nie budziło wątpliwości występowanie dwóch odcieni szaroniebieskiej warstwy malarskiej pokrywającej powierzchnię ścian – jaśniejszej w partii górnej oraz ciemniejszej w partii dolnej. Kolorystykę tę odtworzono zgodnie

15. Kolejne etapy odsłaniania i rekonstrukcji wnęki Aron ha-kodesz. Fot. K. Tałuć, M. Skarżyńska
Successive stages of uncovering and reconstruction of the Aron ha-kodesh niche. Photos by K. Tałuć and M. Skarżyńska

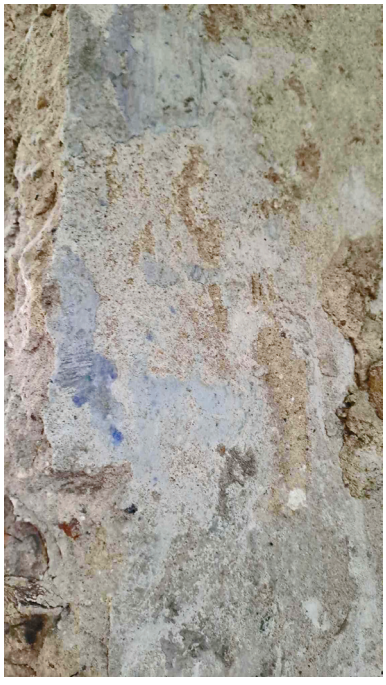

16. Fragmenty zachowanej warstwy malarskiej w ościeżach okien. Fot. M. Skarżyńska
Fragments of the preserved paint layer on the window reveals. Photo by M. Skarżyńska

17. Relikty różowopomarańczowego pasa, zachowanego na ścianie południowo-wschodniej. Fot. M. Skarżyńska
Remnants of the pink-orange band preserved on the southeastern wall. Photo by M. Skarżyńska

18. Świadek – okno stratygraficzne na ścianie północno-wschodniej, ukazujące przekrój przez wszystkie warstwy stratygraficzne oraz fragment rekonstrukcji dekoracji wnętrza. Fot. K. Tałuć
Stratigraphic window on the northeastern wall, showing a cross-section through all stratigraphic layers and a fragment of the reconstructed interior decoration. Photo by K. Tałuć

19. Świadek – okno stratygraficzne w narożniku południowym, ukazujące oryginalną warstwę malarską oraz fragment rekonstrukcji dekoracji wnętrza. Fot. K. Tałuć.
Stratigraphic window in the southern corner, showing the original paint layer and a fragment of the reconstructed interior decoration. Photo by K. Tałuć

z zachowanym oryginałem. Rozpoznano również relikty różowopomarańczowego pasa biegnącego po obwodzie wnętrza, których stan zachowania umożliwił rekonstrukcję tego elementu na całej długości ścian (il. 17). Jednoznacznie zidentyfikowano także błękitnofioletową dekorację we wnękach okiennych (il. 16), zachowaną fragmentarycznie przy większości otworów okiennych. Rozmieszczenie tych reliktów pozwoliło odtworzyć zasadniczy układ kolorystyczny i podziały ścian bez konieczności hipotetycznego rekonstruowania niezachowanych kompozycji.

Retusz zachowanych oryginalnych warstw malarskich wykonywano etapowo z zastosowaniem farb akwarelowych. Partie ścian, w których polichromia zachowała się jedynie szczątkowo lub została utracona w wyniku wykonania nowych tynków, uzupełniono i zrekonstruowano przy użyciu farb do podłoży mineralnych na spoiwie zolowo-krzemianowym. We wnętrzu sali modlitw pozostawiono dwa okna stratygraficzne (il. 18, 19): pierwsze na ścianie północnej, ukazujące budowę warstw technologicznych, oraz drugie, większe, w narożniku południowym. Pozwalają one zachować czytelne odniesienie do substancji oryginalnej i rozróżnić ją od partii rekonstruowanych.

20. Wnęka wyeksponowana w przedsionku pomieszczenia oraz fragment odnalezionych hebrajskich druków. Fot. K. Tałuć
Niche displayed in the vestibule of the room and a fragment of the discovered Hebrew printed materials. Photo by K. Tałuć

Rewaloryzacja wnętrza

W przedsionku wyeksponowano pierwotne okienko w ścianie zachodniej jako autentyczny element historycznego wystroju obiektu. Zachowana drewniana rama okienna wraz z parapetem nosi czytelne ślady zniszczeń powstałych podczas wydarzeń II wojny światowej, w tym nadpalenia drewna oraz pozostałości historycznych wypraw tynkarskich. Zakonserwowana wnęka okienna została wykorzystana do ekspozycji odnalezionych podczas prac remontowych fragmentów druków hebrajskich, w tym kart *Hagady na Pesach*, stanowiących cenny relikt związany z historią obiektu (il. 20).

W ramach pozostałych prac remontowych lastrykową posadzkę zastąpiono ceramiczną, z płytek imitujących drewno. Wymieniono całość stolarki drzwiowej i okiennej, instalacji elektrycznej i grzewczej, zaprojektowano wentylację mechaniczną. Odsłonięto belki stropowe i zbudowano nową scenę wzdłuż ściany południowej sali modlitw. We wnętrzach umieszczono stylizowane kinkiety oraz współczesne systemy nagłośnieniowe. Sanitariaty przeniesiono do współczesnej dobudówki zlokalizowanej od strony południowo-zachodniej, którą zaaranżowano jako funkcjonalne zaplecze dla domu kultury. Nowe elementy wyposażenia i instalacji zaprojektowano w sposób podporządkowany historycznej przestrzeni wnętrza, ograniczając ich wpływ na odbiór zachowanej substancji zabytkowej.

21. Ściana północno-wschodnia po zakończeniu prac konserwatorskich. Fot. K. Tałuć
North-eastern wall after completion of the conservation works. Photo by K. Tałuć

22. Ściana południowo-zachodnia po zakończeniu prac konserwatorskich. Fot. K. Tałuć
South-western wall after completion of the conservation works. Photo by K. Tałuć

23. Ściana południowo-wschodnia po zakończeniu prac konserwatorskich. Fot. K. Tałuć
South-eastern wall after completion of the conservation works. Photo by K. Tałuć

Podsumowanie

Badania przeprowadzone w Synagodze Kaukaskiej pozwoliły zweryfikować wcześniejsze rozpoznanie obiektu i uzupełnić wiedzę o jego historycznym wystroju. Ustalono pierwotną kolorystykę i sposób strefowego opracowania ścian, rozpoznano relikty dekoracji pejzażowej i marmoryzacji, odsłonięto wnękę Aron ha-kodesz oraz zachowane elementy historycznej stolarki. Wyniki badań stratygraficznych i laboratoryjnych umożliwiły również rozróżnienie kolejnych faz przekształceń wnętrza i bezpośrednio wpłynęły na zakres prac konserwatorskich.

Przypadek Synagogi Kaukaskiej pokazuje, że nawet fragmentarycznie zachowana dekoracja niewielkiej synagogi może dostarczyć danych pozwalających odtworzyć zasadnicze cechy jej historycznego wystroju, pod warunkiem rozdzielenia informacji wynikających bezpośrednio z zachowanej substancji od elementów rekonstruowanych na podstawie analogii. Ustalenia z Krynek uzupełniają tym samym wiedzę o kolorystyce i dekoracji niewielkich synagog na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej, których historyczny wystrój często zachował się jedynie szczątkowo. Rewaloryzacja obiektu połączyła zachowanie i ekspozycję oryginalnej substancji z jego dalszym użytkowaniem jako przestrzeni o funkcji kulturalnej (il. 21–23).

Bibliografia

Bergman E., Jagielski J., *Zachowane synagogi i domy modlitwy w Polsce. Katalog*, Warszawa 1996.

Burchard P., *Pamiątki i zabytki kultury żydowskiej w Polsce*, Warszawa 1990.

Chodkowska A., *O pochodzeniu przydomka „kaukaska" dla synagogi w Krynkach na Podlasiu*, „Rocznik Mazowiecki" 2010, t. 22.

ICOMOS, Principles for the Preservation and Conservation-Restoration of Wall Paintings, ratified by the 14th General Assembly of ICOMOS, Victoria Falls, Zimbabwe, 2003, art. 5, https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/wallpaintings_e.pdf [dostęp: 20.09.2026].

Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, sygn. IS_PAN_0000091211, https://repozytorium.ispan.pl/dlibra/publication/33343/edition/30038 [dostęp: 28.07.2026].

Kaukaski Beit Midrash in Krynki, Poland, https://cja.huji.ac.il/browser.php?mode=set&id=22136 [dostęp: 28.07.2026].

Korpała M., *Piękno czy prawda – dylematy zakresu ingerencji na wybranych przykładach konserwacji polichromii ściennych*, [w:] *Piękno w architekturze: tradycja i współczesność. Realizacje*, red. B. Szuba, T. Drewniak, Nysa 2018.

Krynki – synagoga Kaukaska, Społeczne Muzeum Żydów Białegostoku i Regionu, https://www.jewishbialystok.pl/Krynki__synagoga_Kaukaska,5437,526 [dostęp: 28.07.2026].

Martino J., *Badania konserwatorskie dawnej synagogi w Barczewie*, „Warmińsko-Mazurski Biuletyn Konserwatorski" 2021, z. 13.

Piechotka M., Piechotka K., *Bramy Nieba 2. Bóżnice murowane na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa 2019.

Pinkas Krynki. Memorial Book of Krynki (Krynki, Poland) [Kronika Krynek], ed. D. Rabin, Tel Aviv 1970; wersja cyfrowa: https://www.jewishgen.org/yizkor/Krynki/Krynki.html [dostęp: 28.07.2026].

Rymaszewska M., *Problemy konserwatorskie wystroju malarskiego sali wielkiej dawnej Synagogi w Tykocinie*, „Rocznik Białostocki" 1991, t. 16.

Shtetl Routes. Krynki – karta dziedzictwa kulturowego, https://shtetlroutes.eu/en/krynki-karta-dziedzictwa-kulturowego/ [dostęp: 28.07.2026].

Skarżyńska M., Mikuła K., Klasura A., „Katalog odkrywek. Gminny Ośrodek Kultury (dawna Synagoga Kaukaska) w Krynkach", Warszawa 2024.

Synagogue de Krynki, porte d'entrée, https://www.mahj.org/fr/decouvrir-collections-betsalel/synagogue-de-krynki-porte-dentree-17847?fbclid=IwY2xjawMrYUpleHRuA2FlbQIxMQABHrA_jngujEG503_IQvl-L5mFjK4Gf5Un3tI0aCYqo8FfT5WdAKccoivs3EBX_aem_k0qDP3-Rtyqur_E3fuCLwg [dostęp: 28.07.2026].

Sztetl. Historia społeczności – Krynki, https://sztetl.org.pl/en/towns/k/677-krynki/99-history/137549-history-of-community [dostęp: 28.07.2026].

Taranta I., *Krynki – historia miasta zapisana w urbanistyce*, „Biuletyn Konserwatorski Województwa Podlaskiego" 2016, z. 22.

Tałuć K., Klasura A., Skarżyńska M., Dokumentacja prac konserwatorskich zabytkowych elementów Synagogi Kaukaskiej w Krynkach, Białystok 2026.

Tałuć K., Klasura A., Skarżyńska M., Mikuła K., Raport z wykonanych badań konserwatorskich i architektonicznych Synagogi Kaukaskiej w Krynkach przy ul. Piłsudskiego 5, analizy laboratoryjne: S. Svorová Pawełkowicz, O. Syta. Białystok 2024.

Wiśniewski T., *Synagogues and Jewish Communities in the Bialystok Region. Jewish Life in Eastern Europe before 1939 = Bóżnice Białostocczyzny: Heartland of the Jewish Life*, Białystok 1992.

Przypisy

1 https://sztetl.org.pl/en/towns/k/677-krynki/99-history/137549-history-of-community [dostęp: 28.07.2026].

2 A. Chodkowska, *O pochodzeniu przydomka „kaukaska" dla synagogi w Krynkach na Podlasiu*, „Rocznik Mazowiecki" 2010, t. 22, s. 149–157; I. Taranta, *Krynki – historia miasta zapisana w urbanistyce*, „Biuletyn Konserwatorski Województwa Podlaskiego" 2016, z. 22, s. 112–120.

3 Pinkas Krinki = *Pinkas Krynki*, *Memorial Book of Krynki (Krynki, Poland)* [Kronika Krynek], ed. D. Rabin, Tel Aviv 1970, s. 56, https://www.jewishgen.org/yizkor/Krynki/Krynki.html oraz https://shtetlroutes.eu/en/krynki-karta-dziedzictwa-kulturowego/ [dostęp: 28.07.2026].

4 Przekaz ustny: Cecylia Bach-Szczawińska.

5 M. Piechotka, K. Piechotka, *Bramy Nieba 2. Bóżnice murowane na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa 2019, s. 408–409.

6 E. Bergman, J. Jagielski, *Zachowane synagogi i domy modlitwy w Polsce. Katalog*, Warszawa 1996, s. 73; P. Burchard, *Pamiątki i zabytki kultury żydowskiej w Polsce*, Warszawa 1990, s. 61.

7 T. Wiśniewski, *Synagogues and Jewish Communities in the Bialystok Region, Jewish Life in Eastern Europe before 1939 = Bóżnice Białostocczyzny: Heartland of the Jewish Life*, Białystok 1992, s. 167–168.

8 *Krynki – synagoga Kaukaska*, Społeczne Muzeum Żydów Białegostoku i Regionu; https://www.jewishbialystok.pl/Krynki__synagoga_Kaukaska,5437,526 [dostęp: 28.07.2026].

9 Skład zespołu konserwatorskiego pod kierunkiem Karoliny Tałuć: Aleksandra Klasura, Karolina Mikuła, Magdalena Skarżyńska, Dawid Szymański, Filip Kurzawa, Katarzyna Konopińska, Daria Kraśko, Zuzanna Sieńczuk, Małgorzata Hanula.

10 J. Martino, *Badania konserwatorskie dawnej synagogi w Barczewie*, „Warmińsko-Mazurski Biuletyn Konserwatorski" 2021, z. 13, s. 147–149.

11 M. Skarżyńska, K. Mikuła, A. Klasura, „Katalog odkrywek. Gminny Ośrodek Kultury (dawna synagoga kaukaska) w Krynkach", Warszawa 2024.

12 K. Tałuć i in., Raport z wykonanych badań konserwatorskich i architektonicznych Synagogi Kaukaskiej w Krynkach przy ul. Piłsudskiego 5, Białystok 2024, s. 52, 64.

13 S. Pawełkowicz, O. Syta, Aneks: Sprawozdanie z badań laboratoryjnych [w:] tamże s. 102–130.

14 M. Rymaszewska, *Problemy konserwatorskie wystroju malarskiego sali wielkiej dawnej Synagogi w Tykocinie*, „Rocznik Białostocki" 1991, t. 16, s. 77–84, zwłaszcza s. 79, 82–83.

15 M. Korpała, *Piękno czy prawda. Dylematy zakresu ingerencji na wybranych przykładach konserwacji polichromii ściennych*, [w:] *Piękno w architekturze: tradycja i współczesność*, red. B. Szuba, T. Drewniak, Nysa 2018.

16 ICOMOS, Principles for the Preservation and Conservation-Restoration of Wall Paintings, Victoria Falls 2003, art. 5. https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/wallpaintings_e.pdf [dostęp: 20.09.2026].

Revitalization of the Caucasian Synagogue in Krynki

The article presents the conservation investigations and conservation works carried out in the former Caucasian Synagogue in Krynki as part of its revitalisation project conducted between 2024 and 2026. The investigations revealed original architectural elements, fragments of wall paintings, the remains of the Aron ha-Kodesh and historic window joinery, providing new information on the synagogue's original interior and its subsequent transformations. The findings formed the basis for the development and modification of the conservation programme, directly influencing the scope of conservation treatment and the preservation of the historic fabric. The conservation works included the treatment of historic plasters, wall paintings and window joinery, the reconstruction of selected architectural elements, and the aesthetic reintegration of preserved decorative layers. The adopted conservation approach restored the historical character of the synagogue interior while preserving its authentic fabric and adapting the building for contemporary use.